

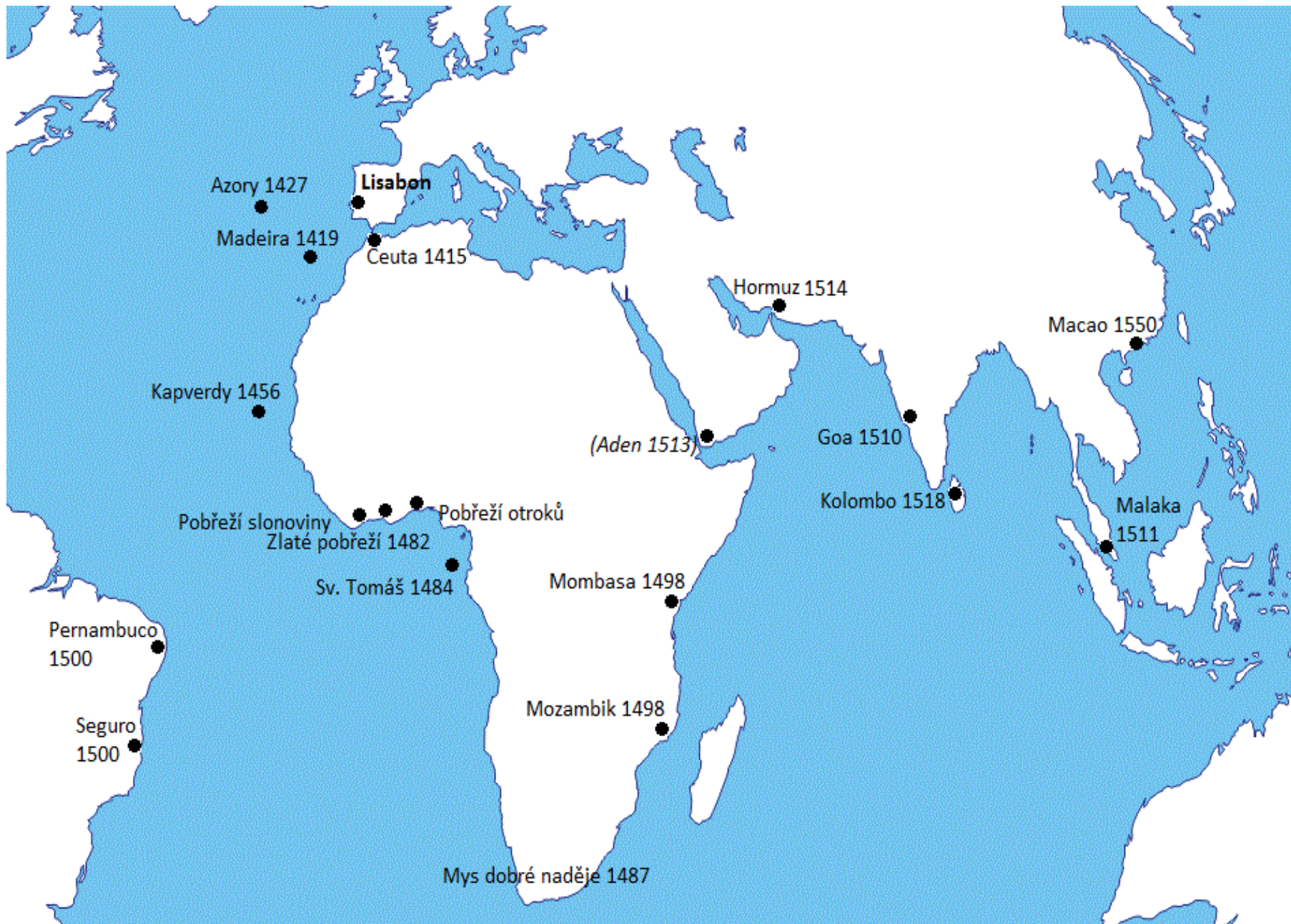
Portuglaské, Španělské a Nizozemské impérium

Evropa ve světové ekonomice

2015

Portugalská expanze

- Alfons (král 1139-1186) dobyl s křižáky **Lisabon** na Maurech (1147);
- **Reconquista** skončila 1249 dobytím Algarve (dnešní hranice);
- **Jindřich Mořeplavec** (až 1460);
- **Nájezdy** na muslimskou Afriku (zlato a otroci);
- Dobytí **Ceuty 1415**, Madeiry 1419, Azorů 1427;
- Obchod s **cukrem** (Madeira, Sao Tomé);
- Monopolní právo na obchod s africkými **otroky** od papeže;
- **Strategie** – obejít Benátky a mameluky, prorazit monopol s **kořením...**
- 1468 – Gomes 5 let monopol na obchod s Afrikou – 300 mil na jih ročně: Pobřeží slonoviny, zlaté (Ghana) a otroků (Togo);
- Bartolomeo **Diaz** 1488 dosáhl **Mysu**;
- Da **Gama** přistál v **Kalikutu**, Malabar (Indie) 1498;
 - muslimská obchodní komunita/hindský obchodní stát (nízká cla, infrastruktura, svoboda podnikání), dostupné veškeré zboží;
 - agrese a návrat;

Indie

- Přejít... – rozpad turkického **sultanátu** otrokářů z **Dillí**, slabší Afghánské dynastie;
- 1526 vítězství Baburů – zakladatelé **Mughálské dynastie**;
- Střední a jižní Indie – soupeření Vidžajanagar (hindu) a Bahmanským sultanátem (muslimové) – odtržené od Dillí;
- Sever – bohatý sultanát **Gudžarát** (bavlna, Cambay);
- Východ – **Bengálsko** (muslimské);
- Intenzivní **obchod**:
 - Malabar – islámský svět (Hormuz, Aden), koně a koberce, sloni ze Srí lanky; otroci a zlato z Afriky;
 - Z východu porcelán a hedvábí z Číny a koření z JVA; vývoz na východ bavlněné látky;
 - Městské obchodní státy na pobřeží (cla a poplatky jediný příjem, svoboda moří);

Estado da India

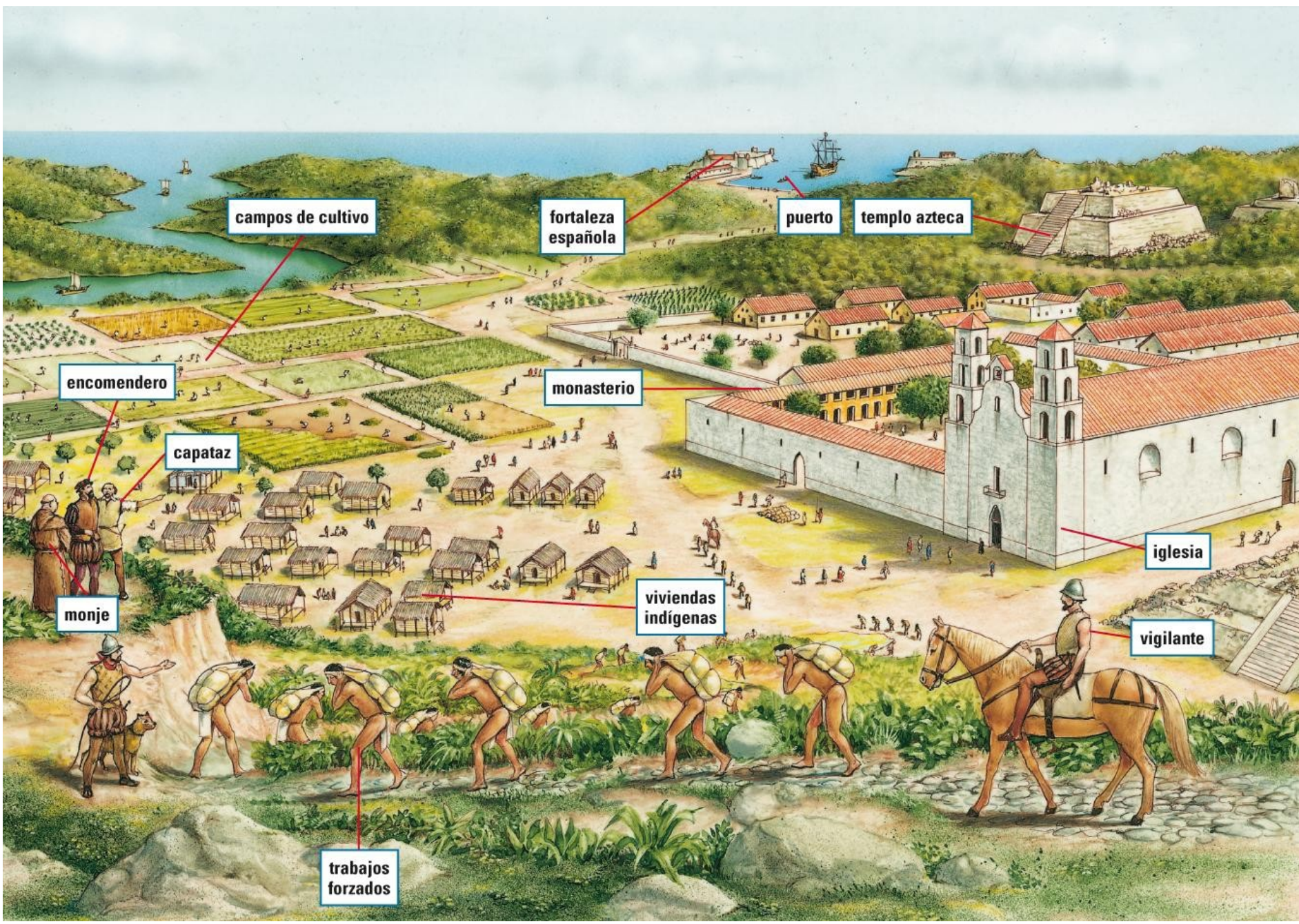
- Návrat Gamy – právo **monopolizovat plavbu** a **obchod** ve východních mořích;
 - muslimské lodě – **nepřátelé**; **licence** – poplatek a povinnost proclít v POR přístavu;
- Základem ambiciózní a agresivní strategie **sít pevností (TPE)**:
 - **Malaka** (klíčový strategický bod 1511, *T.Pirés*);
 - **Hormuz** (PG, 1514) a **Aden** (RS, 1513 neúspěch), **Goa** (1510);
 - Omezené **prostředky** (1,25mil. obyv.; 10k v Asii, 300 lodí), logistické problémy, nemožnost zdanění (**mořské impérium** vs. vnitrozemní říše); patrimoniální systém - vyčerpání kořisti, aristokracie **Fidalgo**);
 - Převaha ve **vojenské síle** (lodní děla);
- **Nejednotnost** soupeřů + nemožnost konfrontovat **říše** (Čína 1520, Makao 1550);
- **Kompromis** – muslimští obchodníci platí za ochranu, Portugalci se účastní obchodu v **partnerství** s muslimy a hindy (**konflikt zájmu** – na vlastní účet, klientelismus a korupce, *soudce v Goa*);
- **Alternativní** (muslimská) cesta – **Aden, Aceh, Bantam**;
- POR **nedokázali** obchodní toky **ovládnout** (Evropa 25% pepře a 7% hřebíčku 1600), většina obchodu **stále Asie-Asie**; Evropa soupeří mezi sebou o **marže** nad asijskou cenu; není transfer bohatství z Asie do Evropy;
- POR **impérium** především **zkomplikovalo** pozici **Benátek** a **Islámského zprostředkování**
 - - do míry do které bylo schopno zásobovat Evropu cestou kolem Mysu (konkurence NED a ENG);

Španělské impérium v Americe

- **Kastilie** – vnitrozemní stát (obchod s vlnou, **reconquista**, Hidalgos); **Aragornie** SZM mocnost; 1492 – spojení a dobytí **Granady**;
- SZM dominují italské státy – dobytí **Kanárských o.** a nájezdy na **Afriku**;
- 1492 Kolumbus (**Karibik**), 1513 Balboa (**Pacifik**); 1521 Cortez dobyl Tenochtitlán – **Nové Španělsko** (Mexiko); 1532 Pizarro dobyl Cuzco – **Nová Kastilie** (Peru);
 - **Aztékové**: vyspělá zemědělská civilizace s několika velkými městy (cca 11mil.); vládnoucí náboženská a vojenská aristokracie – masa ovládaných zemědělců prostřednictvím lokálních vládců v jednotlivých (městských) státech – nebyla plně integrovaná (dobyty 1427);
 - **Inkové** – obrovská, multietnická, málo soudržná říše vzniklá dobytím; tribut pastevecké a zemědělské populace (20mil.);
 - *Příklad: Solís 1516 La Plata; 1534, 1580 Buenos Aires (Mendoza); 1537 Asunción (Guaraní);*
- **Strategie**: zajištění vládců, převzetí nucené práce, **encomienda** (příděl: křest za práci);
- Karibské **ostrovy** – čisté kořistění (populace vybita); posouvání hranice **plundrování**; dobytek na **pevnině** a cukr na ostrovech;
- **Kolumbovská výměna** – koně, krávy, ovce, prasata, bavlna, pšenice, káva, banány, třtina **X** kukuřice, brambory, buráky, rajčata, okurky, kakao;
- **Kovy** – kořist **zlata**, od 1540 **stříbro** v Mexiku a Bolívii (Potosí 160tis.); stříbrná flotila;
- **Regulace** exportů a importů – licencuje Sevillská gilda **Consulado** (infrastruktura a regulace počtu lodí, výběr daní a poplatků - **quinto**);
- **Nový svět** se konsoliduje v 17st. (imigrace za 16. a 17st. 700tis. lidí); kůže, cukr, košenila;
- **Portugalci**: 1500 Cabral – **Brazílie**, model atlantických ostrovů, cukr a otroci; (Pernambuco) – pokles v 18st. (konkurence FRA a GB Karibiku), oživení zlato a diamanty;

campos de cultivo

fortaleza española

puerto

templo azteca

encomendero

monasterio

capataz

iglesia

monje

viviendas indígenas

vigilante

trabajos forzados

Drahé kovy přepravené z Amerik do Evropy (t)

	Zlato	Stříbro
1500–1600	150	7 500
1600–1700	158	26 168
1700–1800	1 400	39 157
Celkem (1500–1800)	1 708	72 825

Trans-pacifický obchod

- Dohoda z **Tordesillas** 1494 (270 líc záp. od Kapverd) – Moluky?; odprodáno -> POR 1529;
- Jediná příležitost pro SPA – **hedvábí** (Čína/Manila 1571)<-> **stříbro** (Accapulco/Peru);
- **Zájmy producentů** hedvábí ve SPA a MEX(!) + není zájem na **odlivu stříbra** mimo SPA -> **regulace** (nepovolit obchod by byl konec Manily); 1593 systém „**permiso**“ (ročně 250k pesos v hedvábí v manilských cenách a 500k v acapulských) (1700 na 300k); imigrace do Manily;
- Rozdělení **renty** – klientelismus (segmenty manilské společnosti); v Peru jen pro Nové Španělsko;
- Část hedvábí vyvážena do SPA, MEX průmysl přežil díky dovozu surového hedvábí;

Ming Čína (1368-1644)

- Vůdce **rebelie** Jüan-čang (dobyhl Nanking, 1363 bitva na jezeru Pcho-jang-chu), zničil sídlo Jüan v Dadu (Peking); jako císař **Chung-wu** (1368-1398) obnovil infrastrukturu, závlahy, kanál, Zeď; sestavil nový konfuciánský kodex;
- 1380 popravil kancléře a **koncentroval moc**; kontrola zemědělství (soběstačné komuny a omezení pohybu) a hospodářství (omezení obchodu);
- Syn vládl jako **Jung-le** (1402-1424), hl.město **Peking** (1403); obrovské tributární **námořní výpravy** (1405-1433, 317 lodí); **konfuciánský svět** (podřízené státy platí tribut výměnou za uznání svrchovanosti a ochranu);
- Změna politiky – **omezení obchodu, 1500** a 1525 likvidace obchodní flotily (2tis. lodí) (1851);
- **Cizinci** - obchodníci jen výjimečně – tolerance POR v Kuang-tung (**Makao**: regulace-potraviny, zákaz vpuštění cizinců); zprostředkování **Čínsko - Japonského** obchodu (kvalitní hedvábí za stříbro);
- Technologicky **vyspělá země**: mechanizovaná textilní produkce (voda), produkce železa i koks – **regresy**;
- Odpor proti integraci trhů, problematická majetková práva, **intervence státu** (*Landes*) – malá motivace k investicím a inovacím; monopoly (sůl, železo, čaj, IT); ženy mimo ekonomiku;
- Správa (**konfuciánská**)– kompletní **kontrola státu** (vzdělání, písmo, bydlení, barvy, oblékání) – *sluhové oči a uši*; **neměnnost** a **tradice**, horlivost úředníků;
- **Konec Ming** – ztráta Pekingu 1644 (rebelie) – oslabená říše dobytá **Mandžui** (1662 jih) až do 1913;

	Počet lodí	Personál	Destinace
1405–1407	62	27 000	Kalikut, Jáva, Sumatra
1407–1409	-	-	Kalikut, Siam, Jáva, Sumatra
1409–1411	48	30 000	Malaka, Sumatra
1413–1415	63	29 000	Hormuz, Maledivy, Bengálsko, Čampa (Vietnam), Jáva, Sumatra
1417–1419	-	-	Hormuz, Aden, Mogadiš (Somálsko), Malindi (Keňa), Jáva, Ryuku (Japonsko), Brunej
1421–1422	41	-	Aden, východní Afrika, Sumatra
1431–1433	100	27 500	Ceylon, Kalikut, Hormuz, Aden, Malindi, Vietnam, Sumatra, Jáva, Malaka
<i>Kolumbus 1492–1493</i>	<i>3</i>	<i>90</i>	<i>Karibské ostrovy</i>
<i>Da Gama 1497–1498</i>	<i>4</i>	<i>170</i>	<i>Malabarské pobřeží Indie</i>
<i>Magalhães 1519–1522</i>	<i>5</i>	<i>274</i>	<i>Obeplutí země</i>

Nástup Nizozemí

- Křížení obchodních cest (Alpy, Balt):
 - nejrozvinutější západní manuf. a obch. oblasti: **Flandry** (Bruggy, Ghent), **Brabant** (Brusel) a **Antverpy**;
- Z Burgundského dědictví 1477 Habsburkům – ti na španělský trůn; Karel V. vládl z Nizozemí, syn **Filip II.** (1556-1598) zemi opustil a vládl ze Španělska;
 - **povstání** – výše daní a reformace (vlivní kalvinisté);
 - Filip II. – snaha o obnovu kontroly provincie (klíčový zdroj příjmů koruny) a náboženská perzekuce;
 - otevřená **revolta** 1567 – k potlačení vyslán vévoda z Alby, poprava vůdců povstání;
- Válka 1568-1618:
 - **Vilém Oranžský** – postupně dílčí úspěchy;
 - Španělská vzbouřená armáda vyplenila **Antverpy** – katolíci na jihu podpořili Španěly – **rozdělení**:
 - sedm severních provincií, republika (**Utrechtská unie** 1579), rozsáhlá emigrace z Flander (polovina lidí) + hugenoti z FRA a židé z Pyrenejí;
 - Antverpy a Brabant drasticky zasaženy, **Amsterdam** nové obchodní centrum (růst 4x na 200k);
- Nizozemí – tradice **kupecké oligarchie** a městských států, ale (i) nejproduktivnější **vnitrozemí**:
 - hortikultury, živočišné produkty, mlýny; mezin. dělba práce, dostupný kapitál; sekulární vzdělání;
 - sebevědomý **moderní národ**;

Nizozemí – obchod a průmysl

- Rozvoj **lodářství** a lodní dopravy;
- Obilí z Baltu (Gdaňsk) – „**Mother Trade**“, reexport do ENG a FRA;
- **Lov sledů** v Severním moři, „herring buis“ – průmysl, inovace, eskorta;
- Fluita – specializace;
- **Textilní průmysl:**
 - roste na úkor Flander – dodávky vlny místo SPA z ENG;
 - vývoz látek na Balt (za obilí) a SZM (dokončení v Florencii) a reexport;
 - do NED luxus z východu a reexport do ENG, FRA a Baltu;
 - výhody NED: levnější **doprava, kapitál, konexe**, přístup k lisabonskému trhu s kořením;
- Novinkou **severní obchod** s RUS – vytlačení ENG z cesty přes **Archangelsk** (kožešiny a kaviár); pod NED tlakem **úpadek Hanzy** (dominantní od 1282 – monopol na Baltu); životně důležité dovozy z **Baltu** – **obilí** a **materiál** na stavbu lodí (dřevo, smola, koudel, lana);

Budování impéria v Asii

- Embarga a **blokády** (1585 a 1598) – k získání luxusního zboží východu (pro ENG, FRA, RUS) **kontrola zdroje**; výpravy 1594, 1597, 1601 (65 lodí), snížilo cenu pepře v Evropě...; rozhodnutí **získat monopol**;
- 1602 **Východoindická společnost** (VOC a.s.):
 - **21 let** monopol, právo zakládat pevnosti, vést obranou válku a uzavírat smlouvy (Jan Pieterszoon Coen);
 - **plán**: obsadit **strategické lokality** rivalů, participovat na místním obchodě a odsát zisky;
 - cílem **pepř** (kultivace na velkém prostoru), **molucké koření** jen Ambon a Bandas (cenové rozdíly 1:30:100:240);
- Navázání kontaktů s místními vládci a uzavření **exkluzivních smluv**; (vyloučení ENG); 1616 okupace **Moluk**:
 - **Ambon**: převzetí nucené práce, exkluz. hřebíček, kvóta pro rodiny;
 - **Bandas** – autonomní městské státy, 1621 zmasakrováni;
 - **Plantážní systém**: rozdělení na oblasti – pracovník VOC nakoupí otroky a produkuje koření, prodává VOC za regulovanou cenu (kultivační systém);
- Důležité momenty kampaně:
 - sult. **Banten** – využívá střetu VOC s ENG, obsazuje stanici VOC v Jakartě, Coen vypaluje Jakartu a zakládá Batavii 1619;
 - **Malaka** dobytá 1641;
 - Dobytí **Ceylonu** dokončeno 1656;
- **Vítězství** ve válce se SPA (def.1648) – uvolnění rukou – dobytí POR pevností na Malabaru (kromě Goa);
 - **POR** se přesunují do **Makassaru**; NED požadavek na ukončení obchodu s Molukami -> kampaně 1667 a 1669;
 - **Kontrola produkce** a obchodu s kořením **dokončena** (zvláštní charakter);
- **Bavlněné látky** z Koromadnelu z počátku jen na směnu za koření Moluk; později žádaná komodita v JAP, Persii ale i Evropě;
 - podíl bavlněných oděvů v prodeji VOC roste z 17% (1650) na **43%** (1700), koření klesá z 58% na 37%;
- Odolali pouze Ming Čína, Tokugawovo Japonsko a vnitrozemská Indie;

Table 2–20. **Commodity Composition of European Exports from Asia to Europe, 1513–1780**

Portugal (Estado da India — state trading, headquarters Goa)
(per cent by weight)

	1513–19	1608–10
Pepper	80.0	69.0
Moluccan Spices	9.0	0.03
Other Spices	9.4	10.9
Textiles	0.2	7.8
Indigo	0.0	7.7
Other	1.4	4.6

Dutch East India Company (VOC corporate monopoly, headquarters Batavia)
(per cent by value)

	1619–21	1778–80
Pepper	56.4	11.0
Other Spices	17.6	24.4
Textiles & Raw Silk	16.1	32.7
Coffee & Tea	0.0	22.9
Other	9.9	9.0

English East India Company (EIC corporate monopoly operating
mainly from Bombay, Calcutta and Madras)
(per cent by value)

	1668–70	1758–60
Pepper	25.3	4.4
Textiles	56.6	53.5
Raw Silk	0.6	12.3
Tea	0.03	25.3
Other	17.5	4.5

Atlantický, baltský a středomořský obchod

- **Atlantik:**
 - jen dílčí úspěchy; dobyli pevnost Bahia (Braz.), Recife a Pernambuco – třtinové plantáže (1630);
 - **1654 ztratili Brazílii** v důsledku povstání; WIC ztrátová, reorientace na obchod s otroky;
- **V SZM ukončili benátskou dominanci:**
 - po dobytí **Egypta Otomany 1517** - snaha nových vládců zajistit příjem z rent z koření (obrana Adenu); kompromis s POR; s udržení Otomanů se udržely Benátky;
 - to se změnilo s **NED monopolem** – dodávky o 30-40% levnější než POR; stačilo na **vytlačení BEN a Levantského obchodu**; VOC se primárně nesnažila maximalizovat zisk, ale udržet pozici primárního dodavatele;
 - další rána pro Benátky je **konkurence** jejich **exportu vlněných látek** do Egypta; italské gildy trvají na exportu drahých těžkých látek, západ (NED a ENG) dodávají levnější a lehčí zboží (masová poptávka); padělání značek a levnější dopravní náklady;
 - po porážce u **Lepanta 1571** byli Otomani ochotni spojit se s **protestanty** proti společnému nepříteli – katolickým Habsburkům; obchodní koncese na úkor Benátek;
- **Drastické důsledky válek** mezi NED a Habsburky:
 - **SPA** utratilo mnohem víc než získalo z Nového světa (tvrdé zdanění zemědělství a **půjčky** z Itálie);
 - také **NED** růst státního **dluhu a daní**, ale půjčují si v Amsterodamu a úroky (s blížícím se vítězstvím) klesají;
- I přes prestiž **obchodu s Asií** zřejmě nikdy nebyl tak důležitý jako **obchod s Baltem**, lov sledů či obchod ve **SZM**;

	Počet lodí	Průměrná kapacita lodi (tuny)
Norsko	200	200
Archangelsk	25	360
Grónsko	150	267
Středomoří	200	360
Baltský obchod	735	282
Lov sledů	1 000	60
Pobřežní obchod	1 000	40
Západní Afrika a Západní Indie	100	400
Asie	100	600
Celkem	3 510	162

Anglie – politická situace

- 1215 **Magna charta**, neúspěch Jana Bezzemka – nutnost **konzultovat daně**; od 1265 šlechtou volený **parlament**; **gentry** a **obchodníci**;
- **Tudorovci**:
 - **Jindřich VII.** Tudor (1485-1509) – centralizace, **odzbrojení šlechty**;
 - **Jidřich VIII.**(1509-1547) budování byrokratické správy a **odluka církve** (zrušení klášterů); možnost absolutismu – soupeření o kontrolu nových mocenských nástrojů, **silný třetí stav**;
 - **Marie I.** Tudorovna (1553-1558), katolička, manžel **Filip II.** španělský – krvavé potlačení povstání;
 - **Alžběta I.** (1558-1603) – urovnala rozpory, omezila moc šlechty a posílila kabinet; **válka se SPA** (1588 Neporazitelná Armada);
- ENG nová **námořní velmoc** – bohatnou **obchodníci** a **města**;
- **Stuartovci**:
 - **Jakub I.** Stuart (1603-1625) – snaha o oslabení parlamentu, spor o **monopoly** (700 položek 1621); 1623 parlament upírá koruně monopoly v domácím obchodě;
 - Karel I. (1625-1649) – nesvolává **parlament**, financuje vynucenými půjčkami a monopoly na IT; válka se Skotskem – nucen svolat Parlament, ten odmítá spolupráci; znovu svolán kvůli neúspěchu ve válce (Skot.) 1642, odmítá se rozpustit a po Naseby (1645) král zajat a **1649 popraven**;
 - **Republika** pod protektorem Cromwellem, **1660** obnovena **monarchie**;
 - Karel II. a **Jakub II.** (1685-1688), snaha o **absolutismus** – další válka a **Slavná revoluce 1688**;
- Parlament pozívá NED stadholdera **Viléma Oranžského**, ten spolu s Marií usedá na trůn;
 - **Listina svobod** podřizuje královskou moc zákonu, Parlament rozhoduje v oblasti hospodářské politiky;
 - Změna **daňové politiky** (místo odporu -> **podpora** zdanění a výdajů- **flotila**); změna systému výhodného pro **pozemkové vlastníky**, zrušeny královské **monopoly**;
- Místo **obchodních privilegií** pro **klienty** změna na agresivní **podporu anglických** obchodníků a **podnikatelů** – **národní zájmy**;

Anglická expanze - Amerika

- Zámořská expanze začala korzářskými útoky na španělský obchod a budováním obchodního a válečného loďstva;
- Následně zakládání prvních osad – příklad Jamestown 1607;
 - Severní Amerika zbyla (není nucená práce); Virginská společnost, kmenový spolek Powhatan, 60 z 500 na jaře 1610; pracovní režim, rezignace 1618; od 1619 Shromáždění s volebním právem majetných mužů;
 - 1632 Baltimore (Maryland), pokus o hierarchickou kolonii; stejně neúspěšná Karolína 1663;
 - 20.léta 18st. Všechny 13 kolonií má systém Guvernérem a Shromážděním;
- Dvě geografické oblasti ostrovy (plantážová, otrokářská ekonomika) a pevnina (OC: chladné, chudé a bezcenné místo):
 - Příklad Jamajka 1655: plundrování, nájezd na Portobello 1668, reinvestice zisku do plantáží – export zboží na ENG lodích, odsávání zisků SPA, trh pro průmysl a prodej SPA koloniím;
 - 1770 již 4x více lidí na pevnině – od 1620 vzniká diverzifikovaná ekonomika; kukuřice, kožešiny, dobytek, ryby, lodě, rejdářství, Boston brzy má finanční elitu a bankovní služby; ekonomika komplementární s Karibikem; vyvážené demografické složení, replikace sociálních institucí;
- V severní Americe:
 - dostupná půda, nízké renty, nákladná práce; vzdělání a výcvik – při neuspokojivých podmínkách odchod; rychlý růst populace;
 - Severní kolonie (NE) se industrializují; Maryland a Virginie monokulturní ekonomika (tabák); Carolina a Georgie osídleny imigranty z Karibiku – kopie (rýže a indigo, pak bavlna); nedostatek pracovní síly řešen otroky;
- Regulace zákony o plavbě (1651,1660,1663) – proti zprostředkování obchodu, některé komodity pouze do ENG a případně reexport (tabák, bavlna, indigo); proti anglické nálady;

Anglo-nizozemské války

- Na zenitu NED moci; pro Cromwella jediný protestantský spojenec; kombinace obdivu a závisti;
- Anglické výhody – populace, zdroje, soběstačnost v potravinách; produkuje ale jen nebarvené látky, NED loví sledě v severním moři; ENG producenti nedokážou NED nahradit (zkušenosti, kapitál), ale silná sebevědomá střední třída;
- Zákony o plavbě (1651) – přepadání NED lodí; první válka (1652-1654) – nerozhodné střety (řadová taktika); vyčerpání (dohoda o Vilémovi);
- Karel II. – pokus o dosazení synovce na Stadtholdera – druhá válka (1665-1667) (čtyřdenní bitva, Medway); otřesené sebevědomí;
- Karel II. vázán dohodou s Ludvíkem XIV. – společný útok na NED (hroživá situace – ale záplavy a strategické vítězství na moři, zapojení SPA a RAK – separátní mír pro ENG);
- Pro NED uspokojivé výsledky, ale blokády narušily ochod (roste cena sledů a obilí), riziko – vyčerpávající ochrana flotil
- Vstup ambiciózní FRA: Colbert se snaží vymanit z dovozů oděvů, sýrů, ryb, oleje a cukru – budování moderních sektorů; 1664, 1667 zvýšení cel na klíčové NED exporty – válka 1662-1678; po válce dokonce odvolání FRA cel, ale hospodářský systém NED trvalý tlak nevydržel;
- Část obchodní elity se přesunuje do Londýna, růst zpomaluje; 1780 GB definitivně předstihuje NED v příjmu na obyvatele, válečná flotila NED se v 18st. stává zanedbatelnou silou

Války za nezávislost se Španělskem	Obchodní války s Anglií	Evropské války – rovnováha moci, území a náboženství
1560–1609	1652–1654	1618–1648 (třicetiletá)
1621–1648	1665–1667	1688–1697 (Rakouské dědictví)
	1672–1674	1701–1713 (Španělské dědictví)
	1780–1783	1756–1763 (sedmiletá)
		1795–1815 (Revoluční a napoleonské)